

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YAKINDOĞU'DA EMANET OYUNUNDA GÖLGE İLE YÜZLEŞMEK

CONFRONTATION WITH SHADOW IN CONSIGNATIONIN NEAR EAST

Filiz KESKİN*

Öz

Ana konusu "insan" olan tiyatro sanatının, yine insan üzerine çalışan tüm sosyal bilimlerden yararlanması kaçınılmazdır. Bir sosyal bilim olarak psikanalizin de sağladığı veriler ışığında ürünler veren çağdaş tiyatro teorisi ve uygulamalarının pek çoğu, -kimi kez deneysel (Artaud, Grotowski gibi) düzlemde kalsa da-,Sevda Şener'in de belirttiği gibi, "bütünleşmeyi" toplum genelinde gerçekleştirebilmek için kolektif bilinçaltına inmenin gerekliliğine inanmıştır. Kolektif bilinçaltına inmek ise, dinsel ve geleneksel değerlerle karşı karşıya gelmek demektir. Dinlerin ve geleneklerin en alt katmanlarında söylenceler (mitler) yatmaktadır. İnsan kültürünün özü bu söylencelerle yoğrulmuştur. Derindeki söylenceye varmak ise gerçek bir maske düşürmektir. Çünkü günümüz insanı öz bütünlüğünü yitirmiş ve parçalanmıştır. Eski inancın yerini akılla benimsemiştir. Evrensel ulaşabilmek için ise mitlerle yeniden karşılaşmak gereklidir. Bu bağlamda tiyatronun görevi, insanı, kültürünün alt katmanlarında saklı duran mitlerle yüz yüze getirmek olmalıdır. Bu bir özdeşleşme değil, yüzleşme sürecidir ve sorularımızın köklerle olan bağlantısını görebilmektir. Alt katmanlara inip derindeki sergilemek, böylece yaşam maskesini çatlatmaktır. Kişinin, kişisel gerçeğini söylencenin genel içeriği içinde yeniden keşfetmesidir. Özen Yula'nın Yakındoğu'da Emanet oyunu, bu yüzleşme sürecinin iyi bir örneği olarak bu değerlendirmedeki yerini almıştır. Oyunda, dünya cehennemine dönmüştür. Bu cehennemden ölümlü kurtulan Adam'ın (insan), "gölgesi" ile yüzleşmesini, günümüz dünyasının durumunu mitsel ve arketipsel bir ilişki içinde değerlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Arketip, gölge arketipi, kolektif bilinçaltı, Özen Yula, Yakındoğu'da Emanet.

Abstract

Theatre's main subject is human, it is unavoidable that it benefits from all the work on social sciences that includes human. According to the datas on psychoanalysis as a social science, it is believed that most of the work both theoretical and practical on contemporary theater, -even though sometimes it stays on a experimental platform like Artaud, Grotowsky- has the necessity to get deeper on common subconsciousness for achieving an "integration" on society, as Sevda Şener mentioned. To get deeper on

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü.

common subconsciousness, means to come up against religious and traditional values. In the deeper layers of traditions and religions, there are legends (myths). Human culture is blended with these myths. To access a myth deep inside is taking off a mask. Because contemporary human has lost his self-integrity and collapsed. Traditional belief left its place to rationalist apprehension. To reach the Universal, one needs to come upon the myths again. Theater's duty is to confront human with the myths that are hidden deep inside their culture. This is not an identification, it is a process of confrontation and to see how our questions connected to our roots (origins/ancestors). It is, to get to the lower layers and laying out what's deeper, and thereby cracking the mask of life. One can rediscover his personal reality inside a myth's content. Özen Yula's play *Yakınođu'da Emanet* (Consignment in NearEast) is a very good example for this confrontation process. In the play the world has become like hell. Adam (Human) has died and get out from the hell. The play assesses the confrontation of Adam with his shadow and the situations in the contemporary world, in an archetypal and mythical way.

Keywords: Archetyp, shadow archetype, common subconscious, Özen Yula, *Yakınođu'da Emanet*.

Giriş

Arapça'da "örnekler" anlamını dile getiren ve "müsül" kavramıyla karşılanan Arketip kavramının ortaya çıkışı, Platon'un "ideacılığı"na kadar uzanır. "Özdeksel nesnelere varlaşmasına örneklik eden ruhsal model" olarak tanımlanan arketip: (Fr. Archètype, Al., İng. Archetyp, It. Archetipo) sözcüğü, dilimizde "ilk örnek" (Os. Enmuzec-i evvel) olarak karşılık bulmaktadır. (Hançerlioğlu, 1973: 149)

Carl Gustav Jung'a göre arketipler, insanlığın gelmiş geçmiş tüm atalarının psişik işlevlerinin çökeltisidir ve genel anlamda organik yaşamın milyonlarca kez yinelenmiş ve biçimler şeklinde yoğunlaştırılmış deneyimlerinin birikimidir. İlksel zamanlardan bu yana yeryüzünde yaşanmış tüm deneyimler bu arketiplerde temsil edilmektedirler. (Tecimer, 2006: 95) Anımsanmayacak kadar eski çağlardan beri kolektif bilinçdışımızda biriken arketipler, nesiller boyunca sürekli yinelenen deneyimlerin zihinsel depolarıdır ve bu özellikleriyle insanın insanlaşma sürecini yansıtır. (Tecimer, 2006: 102) Jung'un kuramlarını mitolojiyle ilişkilendiren Joseph Campbell, kolektif bilinçdışını "modelleyici güç olarak değerlendirir. Arketiplerin dünyanın her yerinde aynı olduğunu saptayan Campbell, kolektif bilinçdışının barındırdığı arketiplerle her kültürde var olan temel mitsel imgeleri ürettiğini söyler. Jung ve Campbell'in vardığı ortak sonuca göre, kolektif bilinçdışında mitolojinin temel malzemelerini oluşturan ilksel imgeleri sürekli olarak yeniden üretme eğilimi vardır. (Tecimer, 2006: 96)

Arketipler, arketipsel motifler (ya da durum arketipleri), arketipsel nesnelere (ya da simgesel arketipler) ve bireyselleşme arketipleri olarak sınıflandırılmaktadırlar. (Tecimer, 2006: 98) İnsan, bireyselleşme arketipleri olan "özben", "ben", "persona", "gölge", "anima-animus" ile yüzleşmek ve onlarla uzlaşmak şartıyla kendisini gerçekleştirecek, öteki karanlık tarafını aşarak özgürleşecektir. Kişinin benliğe ulaşma yolunda ilk önce kendi gölgesi ile yüzleşmesini Jung, "cesaretin ilk adımı" diye niteler.

Gölge, hayatta kalma ve üreme içgüdülerinin yönettiği, bilincimize yansımayan ilkel yönümüz, 'hayvan' geçmişimizden miras kalan parçamızdır. Gölge, bilinçdışı benliğin karanlık tarafıdır ve insanın bastırıldığı, kişiliğin istenmeyen özelliklerini barındırır. Arketiplerin belki de en güçlü ve en tehlikelisi olan gölge, vahşi ve acımasızdır; insandaki günah kavramından sorumludur. Dış dünyaya yansıtıldığında şeytani, düşmanca, saldırgan davranışlar ortaya çıkar. Genellikle toplumun onaylamadığı duygu, düşünce ve eylemlerin bilinç düzeyine çıkmasından sorumludur. İnsan uygarlaşma sürecinde ve toplumsal yaşam içinde gölgenin eğilimlerini bastırmak zorunda kalır ve bir persona geliştirir. İnsanın toplum içinde yaşamını sürdürebilmesi için gölge, genellikle persona tarafından insanlardan gizlenir ya da kişisel

bilinçdışına bastırılır. Madalyonun bir yüzü personaysa öbür yüzü de gölgedir. Ancak gölgenin baskı altına alınmasının bir bedeli vardır; insanın duygusallığı ve yaratıcılığı körelir; yaşam solgunlaşır. (Tecimer, 2006: 101) Nitekim Jung, yaratıcılığı arketiplerin sağladığı olanakların gerçekleştirilmesi olarak görmektedir. (Cebeci, 2009: 331)

Jung, “gölge”yi kişiliğin ikinci derecede önemli bölümü olarak özetler ve “gölge”nin suçlanabilir karakterleri kapsadığını ifade eder. (Parman, 2001: 172-173) Gölge, en uç dallarının, hayvan atalarımızın ülkesine uzandığı, dolayısıyla bilinçdışının bütün tarihsel görünümünü kapsayan, genellikle aşağı ve suçlu, gizli ve bastırılmış kişiliktir. Gölge, içsel bir şeytan da olabilmektedir. Bugüne dek insan gölgesinin, bütün kötülüğün kaynağı olduğuna inanılmışsa da daha yakından incelendiğinde, insanın bilinçdışı yani gölge, yalnızca ahlaksal açıdan hoş görülmemen eğilimlerden oluşmaz; aynı zamanda normal içgüdüler, uygun tepki, gerçekçi görüşler, yaratıcı içtepeler söz konusudur. (Tecimer, 2006: 101) Jung’a göre “düşük işlev” denen ve bireyi etki altına alan bir faktör vardır. Düşük işlev, insan kişiliğinin karanlık yönüyle özdeştir. Her kişilikte bulunan karanlık yön, bilinçdışına ya da düşlere açılan kapıdır. Alacakaranlığın iki figürü “gölge ve anima”, bu kapıdan geçerek gecenin düşlerine girerler ya da görünmez kalarak Ben- bilincini ele geçirirler. Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer. Eline geçen her fırsatta başkaları üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmayı tercih eder. Çoğunlukla şanssız kişi konumundadır, çünkü kendi düzeyinin altında yaşar, olsa olsa kendine iyi gelmeyen şeylere ulaşabilir. Tökezelebileceği bir eşik yoksa da yaratır, üstelik de faydalı bir şey yaptığını sanır. (Jung, 2012: 56)

Jung, bilinçaltının keşfinin, çağımızın endüstrisi ve atom fiziği yanında üçüncü bir devrim olduğunu söyler. Burada ilginç olan ise bilinçaltı araştırmalarının, endüstri faktörünün, toplumun fiziki ve manevi varlığına kastetmeye başladığı sırada akla gelmesidir. 19. yüzyılın son çeyreğinden bu yana hızla gelişen endüstri, bireyi baskı altına alarak, ondan kendine hizmet edecek bir robot yaratma yoluna gitmiştir. İnsan, psikanaliz yoluyla bilinçaltı denilen ve kendine ait olduğunu düşündüğü evreni araştırmaya ve kaybettiği huzurunu aramaya başlamıştır. (Turani, 1999: 60-61) Özen Yula’nın, insanoğlunu temsilen yarattığı “Adam” (Ademoğlu) karakteri de, endüstriyel ortam ve savaşlarla huzurunu yitirmiş ve kendi iç dünyasına yolculuğa çıkmıştır. Adam, bir iç savaş ortamında ayakta kalabilmek için sebze hallerinden topladıkları çürümüş sebze artıklarını yiyen, bu artıklar için birbiriyle çekişen, bir yandan da duvarlarda, ilan panolarında, dev ekranlarda hiç kimsenin alamayacağı türden mamullerin gözlerine sokulduğu insanları tarif ederken, kapitalizmin resmi sanatı olarak “reklamlar” ın da nasıl öncü bir rol oynadığını anlatmak ister. İnsanlığı nefrete, savaşa, yıkıma götüren böylesi bir ortamda Adam, kendi merkezine, dolayısıyla insan bilincinin katmanlarına doğru çarpıcı bir serüven gerçekleştirir.

Yakındoğu’da Emanet’te, bir iç savaş sırasında her yerin yakılıp yıkıldığını, her yerde cesetler olduğunu gören Adam intihar etmiştir; aslında bir ölüdür ve oyunda hayalet olarak (yeniden doğuş) varlık bulur. Öldükten sonra Adam, dünyasal sınırlardan kurtulduğu için bireyselleşme ve gölgesiyle yüzleşme yolunda ilk adımını atmıştır.

“ADAM:

Çok eskiden etim kemiklerim

Çok eski bir ben

Geçen yolları bilirdim sanırdım

Gittim

Kaybettiler

Aşağılarda bir deniz parçası. İçlerine sokulmuş karanın, yararmış gibi kuru toprağı. Tepeden son onu görmüştüm.

Yok yalan olmasın, daha çok şey görmüştüm. Anlatsam insansanız, ya da inanmasanız. Siktirip gitseniz. Siz değil miydiniz rakamların kâşifleri ya da rakamları icat edenler?

Sıfır¹ diye bir rakamı sıcan kim?

Denizi duydum,

Artık gitmeliydim...” (Yula, 2002: 117)

Adam, gençlerin etleriyle beslenen, kanlarıyla ıslanan ihtiyarları barındıran yeryüzünün acımasızlığından ve kendisine herkesten gizli verilen rastgele bir emanetten bahsetmektedir ve bu emaneti canı pahasına saklayıp, kendinden sonrakilere ulaştırmakla görevlidir. Adamın sözünü ettiği, Adem ve Havva’dan miras kalan öfke ve lanettir. Burada kolektif bilinçaltına ve ilksel zamanlardan birikerek kendisine devrolunan tüm mitoslara, sembollere, alegorilere ve arketiplere çok açık işaret edilmektedir. Öyle ki tüm bunları kendinden sonrakilere devretmekle yükümlüdür. Adam, hayatın bir alfabe ya da dört işlem olmadığına; dinleme ve öğrenmenin insanı lanetlediğine, (bastırma) bu lanetin de dölden dölle, dilden dile geçerek asırlarca süreceğine inanmaktadır (kolektif bilinçdışı). Anne ve babasının çok günahkâr (Adem ve Havva miti ve gölge arketipleri) olduklarını anlatan Adam, onların çok güzel bir bahçede (Aden bahçesi) birbirlerine âşık olduklarını, “bir öfkeyi miras bırakacak” olsa da aşklarından vazgeçemediklerini anlatır.

“ADAM: ...Annemle babam çok günahkârdılar çok. Ama ne kadar? Anlatamam. Güzel bir bahçede âşık olmuşlar birbirlerine. Hiç kimseler yokmuş ortalarda. Yemyeşil bir bahçe ucu bucağı kayıp... Annemin gözlerine aşk düşmüş. Aşk düşen göz, dibi duru bir sudur. Her şeyi orada görürsünüz. Aşk değdiğinde, erken incitilmiş bir çocuk içinizde gezinir. Çok sakladığınız, çoktandır yitirmeyi ümit ettiğiniz ama başaramadığınız o kırılğan çocuğun canı yanar. Öldürmeyi istersiniz ama beceremezsiniz. Annem içindeki küçük kızı dinlemiş, öldürmeye çabalamamış. Bu yüzden de çok âşık olmuş babama. Babamın içindeyse, erik ağaçlarının tepesinde en olmamış ekşi erikleri seçen bir çocuk varmış. Midesinin ağrıyacağını, acıdan duramayacağını bile bile koparıp yemiş ham erikleri...” (Yula, 2002: 119-120)

Adam’a göre “nefret” Ademoğlu’nun yazgısını yaşamasını kolaylaştıran, bu yolda sahip olduğu önemli özelliğidir. Nefret insanı besleyip, canlı tutmaktadır. İnsan, özünde sevgisini de nefret edermişçesine yaşar ve aslında bunun farkında da değildir. Nefret insanoğlunun doğasında vardır.

Gölge arketipine iyi bir örnek de Adam’ın “Evvel zaman içinde, içinde kaplan besleyen bir adam”a ilişkin hikâyesidir. Bu kaplan, kuyruğunu kalbinin çeperine her çarpışında adam, cinayetler, darbeler, kıyamlar istemektedir. Adam, yeryüzünde pek çok şeyden memnun değildir. Gerçek isimleri tehlikeli bulan adam (uygarlığın gerektirdiği ahlaki normlara ters düşmekten korktuğundan), kendi ismini kendi koymuştur (persona geliştirmiştir). Eğer tanınırsa öldürülebilirmiş. Çünkü temel benlik ve öteki çiftinin arasındaki etkileşimi yönlendiren sınırlamaları sunan, toplumsal normlardır. (Jenks, 2007: 109)

Adam, sağanak sonrası bozkırda çok yılan (gölge arketipi sembollerinden) öldürdüğünü söyler. Ardından da Yılan’la bunun üzerine konuşurlar. Yılan hesap sorar. Adam, Yılan’ı öldürdüğünü inkâr eder (personası adına konuşur) ve ikizini (gölgesini) suçlar. Yılan, insanoğlunun acımasızlığı, yılanların ise aşkı seçtiğini anlatır. Adam, ikizinin başına gelenlerden Yılan’ı (cennetten kovulma mitinde, ilk günahın sorumlusu olarak) sorumlu tuttuğunu, o gün (yasak meyvenin yendiği) bahçede o ıslık duyulmasa onların da şimdi orada

¹Çeşitli kaynaklara göre ilk olarak Müslüman Türkler tarafından bulunan ve Avrupa’da kullanılması uzun süre tartışma konusu olan “Sıfır” rakamı, 13. yüzyılda Leonardo Fibonacci adlı Pisal bir matematikçi öncülüğünde kullanılır. Hemen hemen 13. yüzyılda kadar Batı dünyasında matematikte Romen rakamları kullanılır ve bu sistemde sıfır yoktur. Bu yüzden sayı büyüdükçe yazmak ve anlamak çok zor oluyor, en basit dört işlem bile aylar sürebiliyordu. Avrupa, sıfırlı sistemi ancak 15. yüzyılda kabul eder. (Saran, 1993: 155) Sıfır rakamının hayata geçmesi, matematik ve bağlı olduğu disiplinlerin gelişmesi, dolayısıyla insanlık adına devrim niteliği taşır.

(cennette, ideal yaşamda) olabileceklerini söyler. Yılan, Adam'ı ve Adam'ın ikizini çok küçükken mutsuz etmiştir.

Adam, annesinin (arketipsel olarak Havva) gepgenç bir yüzle yaşlı bir kadın olduğunu (ortak bilinçaltında var olduğu için), yerinden yurdundan sürgün edilmiş bütün insanların derdini taşıdığını, bu yüzden çok üzgün öldüğünü anlatır. Adam'ın kendisi de İkizine çok defa öldüğünü anlatır. Değişik nedenlerle ve biçimlerle çok defa ölmüştür. (Yula, 2002: 123) Atalarının ölüm deneyimlerine işaret eden Adam'ın bu anlatısı, kendini arketiplerle ifade eden binlerce yıllık deneyimlerin birikiminin temsilcisi olan kollektif bilinçdışına yine çok açık işaret etmektedir.

Ölümünden sonra İkizin Hayaleti'yle (kendi gölgesiyle) karşılaşan Adam, gölgesi ile yüzleşmiştir. Adam ve küçükken kıskandığı ikizi (Habil/Kabil -Mısırdaki İsis/Osiris- miti) aynı kadını sevmişlerdir. İkizini, öldürmüş olan Adam, her ailede bir kötü tohum olduğunu, kendi ailesi içinde de kötü tohumun kendisi olduğunu söylemektedir (yüzleşme). Her ailede bir kötü tohum olmalıdır, çünkü dünyada insanları kandıracak bir yalana ihtiyaç vardır.

"ADAM:... Kardeşkanı diye bir ağaç var bu dünyada. Bilir misiniz, kıpkırmızı akar özsuyu. İçen iflah olmaz. İşte ben... iflahsızım yıllardır... bari siz içmeyiniz." (Yula, 2002: 118)

"İKİZİN HAYALETİ: Sen küçükken de kıskanırdın beni. Sevgili kardeşim, şimdi günahın ta kendisi şu etten kemikten halin.

ADAM: Bir zamanlar etten kemiktendim evet, ama sıyrıldım şimdi. Onun için bu kadar rahat görebiliyorsun beni ve bu kadar pervasızca konuşabiliyorsun.

İKİZİN HAYALETİ: Aynı kadını sevdik kardeşim. Öyle olmak zorundaydı. Kişisel tarihimizde değişen bir şey olmamalıydı." (Yula, 2002: 122)

"İKİZİN HAYALETİ: Sen sıfırı sevdin kardeşim. Her insan, anlayamadığı bir şeyi sever çünkü. Kanun bu sizin dünyanızda. Bir zamanlar benim çok güzel günlerim geçmişti orada. Sonra, özlemiyorum dersem yalan olur. Bilirsin ben korkarım yalandan. Sense seversin onu." (Yula, 2002: 123)

Adam, taşıdığı lanetli emanetten dolayı yaşadığı mutsuzluğun kaynağına işaret eder (o anayla babanın (Adam ve Havva) oğlu olarak böyle bir hal alacağını kimsenin tahmin edemeyeceğini söyler) ve bu duruma kendi seçimiyle değil, mecbur edildiği için geldiğini anlatır. İkizi ve Yılan da onu onaylarlar. "Aslında varlığa içkin bir şiddet vardır ve bu -ilk günah- yani zorunlu günah kavramına yol açan ontolojik bir zorunluluktur" (Kovel, 1994: 166)

"İKİZİN HAYALETİ: Sevmek zorundaydım. Seni sevdiğim kadar onu da sevmeliydim. Mecburiyetler çağıydı, bilirsin. (Yula, 2002: 126)

YILAN: Mecburiyetler çağıydı. O yüzden kederim. Islak, sulu, kırmızı meyvenin çağıydı. Suç bunun neresinde? (Yula, 2002: 126)

ADAM: Kardeşim, ağacın altında, güzel bir akşam uykusunda, ben kıskançlık sofrasında çürüyorduk. Olması gereken buydu ve oldu. Elimdeki kemiği indirdim alınna. Kırılan bir kemiğin sesi geldi. Baktım da sağlamdı elimdeki. Alnı içine geçmişti. Çok güzel görünüyordu kardeşim uykusunda..." (Yula, 2002: 126)

İnsanlık, yasak elma olayından sonra bu cinayetle ikinci defa Tanrı'nın lanetine uğrayacaktır. Bundan sonra üreyecek, yayılacak olan insanlık da Adam'ın niteliklerini taşıyacaktır.

"ADAM:...Bela saati. Bela sesi. Ben seni çok sevmiştim ikizim. Sen de beni severdin bilirim. Ama orta yerde başka bir aşk vardı ikimiz için de. Vazgeçmeliydin. Kötü tohum bendim biliyorsun. Her ailede bir kötü tohum vardır. Olmalıdır. Çünkü bu dünyada insanları kandıracak bir yalana ihtiyaç

vardır. Şehirde sıfırdan başladım her şeye. Dünyanın bir yarısı yok artık benim için. O kızı çok sevdim kardeşim... Ben ki gözümden bile vazgeçebildim, ondan da vazgeçebilirdim." (Yula, 2002: 126)

Sonra nasıl olmuşsa (kendisi de bilmez), Adam, kendi eliyle kendi gözünü çıkarmıştır. (kardeş kanı- Kabil'in Habil'i öldürüşü) Kendine geldiğinde dünya yarım ve doktorların sorularına cevap verememektedir. Psikiyatristler bunu neden yaptığını öğrenmek için çok uğraşmışlardır. Konuşmamıştır. Doktorlar, Adam'ın beynindeki ön korteksin küçük olduğunu, bu yüzden içindeki şiddeti kontrol edemediğini, duyguları arasında bağlantı kuramadığını, ilkel içgüdülerini bastıramadığını düşünmektedirler. Aslında cinayet işlemeye eğilimli olması gerekirmiş (ki öyle) ama, nedense öz kırıma yönelmiştir. Adam hep merak etmiştir: "Acaba bir savaşta herkesin ön korteksi küçülüyor mu" diye. Yalnız, iyi kalpli bir doktor, kendisini sevmesi karşılığında (toplumsal normlara uyum) Adam'a takma bir göz almıştır (maske-persona). Tek kaldığı için fiyatı daha uygun olan göz, Adam'ın diğer gözünden farklıdır ve Adam artık bir gözü ela, diğer gözü yeşil sokaklarda gezinmeye devam etmiştir.

Ayrıca Adam, şehirden bir kız sevmiştir. Çok güzel sakız çiğneyen bu kızı sözde harcamamıştır. Tıpkı Yılan'ı öldürdüğünü inkâr ettiği gibi, hem yaptığını söyler, hem aynı şeyi yapmadığını (bir personasını giyer, bir gölgesini)... Kız, (Habil ve Kabil'in aynı anda sevdikleri arzu nesnesi) hoyrat, hayvan bir adamla evlidir; kocasını sevmektedir de... Adam, uğruna cinayet işlediği kadından sonra ilk defa çok sevdiği Kız'ı, sevişirlerken boynundaki damarı ısıarak öldürmüştür. Suratı kan içinde, tabana kuvvet kaçarken bir fahişe olan Yaşlı Kadın'la (akıl hocası) karşılaşmıştır.

Adam, Yaşlı Kadın'a gözünü ikizinin kör ettiğini söyler. Adam'ı himayesine alan Yaşlı Kadın, onu sıcak suyla dolu bir küvete (anne rahmine dönüş) oturtur (su: yaratılış ve arınma arketipsel nesnesi; aynı zamanda "su dolu havuz" gölge arketipinin sembollerinden biri olarak kabul edilir). Adam'ın kan lekeleri temizlenir (yeniden yaratılış). Tam dokuz ay on gün küvette kalır. Yemeğini bile küvetin içinde yiyen Adam, yalnızca tuvalete gitmek için küvetten çıkar. Suyun altında ikizini gördüğünü söyler (bütünlenme). Mutsuz insanlar sokaklar boyunca yürüyorlardır. İnsanlar kaldırım taşlarını yerlerinden sökmüşlerdir. Her yerde nefret vardır, nefretin çocukları dünyaya gelmektedir. Adam, kendini koruduğunu düşündüğü küvetten, yeniden duvarlara yazılar yazma isteği ile çıkar. Günden güne ölen kadınların sayısı artıyordu ve bütün kadınlar teker teker intihar ediyordu. Adam, -kişisel tarih döngüsü düşünüldüğünde- bir anlamda nefretin son çocuğudur. Küvetten çıktığında nefreti yitirmişti artık ama, öfke denizinde yüzen insanlar birbirlerini yok etmişlerdir bile...

Adam, Yaşlı Kadın'ı bir duvarın dibinde boynu kırılarak ölmüş olarak bulur. Yollar boyunca yürür, ne bir hayvan, ne bir insan hiçbir canlıya rastlamaz ve şehrin sıfırı tükettiğini düşünür.

Artık oyunun başına dönülür ve Adam, kendini bir dağın başında bulur. Yapayalnız olduğunu görür. Tanrı'ya bakar ve ağlar. Ama Tanrı onu görmez. Yalnızca gökyüzünde bir savaş uçağı belirir. Savaş uçağı, Adam'ın atalarından miras aldığı nefreti, kendinden sonrakilere devrettiğinin bir işareti olarak oyundaki yerini alır. Diğer yarısıyla bütünleşen Adam, artık derin ve huzurlu bir uyku istemektedir. Adam, artık hiçbir şeyin bütünlüklü ve emniyetli olmadığını söyler, insanları dikkatli olmaları yolunda uyarır ve onları önce kelimelerin lanetine, sonra da Tanrı'nın acımasızlığına emanet eder.

"ADAM:...Siz buraya kadar nasıl geldiniz? Gene değişti mi dışarı? Artık her şey yolunda mı? Yoksa, siz buraya vakit geçirmeye mi geldiniz? Yoksa, siz buraya kandırılmaya mı geldiniz? Yoksa, siz buraya bilmediğiniz bir şeyleri mi görmeye geldiniz? Yoksa, siz buraya hatır- gönül için mi geldiniz? Her ne için gelmiş olursanız olun, keşke kendinizi bu kadar tehlikeye atmasaydınız!" (Yula, 2002: 134)

Sonuç

Kollektif bilinçaltında yatan sembollerin, alegorilerin ve arketiplerin dünyanın neresinde olursa olsun tüm insanlarda aynı çağrışımları uyandırdıkları konusu mitoloji ve psikanaliz üzerine araştırmalar yapan bilim adamlarının ortak görüşüdür. Yazınsal ve görsel alanda ortaya konan sanat eserlerinin de kuşkusuz kendilerini ortaya koyan yazar ve sanatçıların, ortak geçmişlerinden süzülerek biçimlenmiş sembollerini barındırmaları, hedeflerine ulaştıklarında benzer çağrışımları yaratmaları kaçınılmazdır. Buradan hareketle incelediğimiz Özen Yula'nın **Yakındoğu'da Emanet** oyunu, yazar -okuyucu ve seyirci düzleminde oldukça fazla ortak çağrışım alanına sahip zengin bir malzeme barındırmaktadır.

Carl Gustav Jung arketiplerin, insanoğlunun geçmişten günümüze kadar hayat bulmuş tüm atalarının ruhsal deneyimlerinden oluşan katmanlı birikimler olduğunu söyler. Arketipler, insanın insanlaşma sürecini yansıtan zihinsel depolardır ve en eski zamanlardan bu yana yeryüzünde yaşanmış tüm deneyimler bu arketiplerde temsil edilmektedirler. Mircea Eliade'nin de belirttiği gibi başlangıca doğru geri giden mitolojik bir analiz arketipe ulaşacaktır. Jung, çeşitli arketiplerin yanında bilinçdışı benliğin karanlık yanını, insanın bastırıldığı ve istenmeyen kötü özelliklerini içerdiği "gölge" arketipinden bahseder. Gölge, arketiplerin belki de en güçlü ve tehlikeli olanıdır; vahşidir, acımasızdır ve insandaki "günah" kavramının sorumlusudur.

Jungian bir yaklaşımla ele aldığımız **Yakındoğu'da Emanet** oyununda Adam oyun kişisi, tüm insanlığın temsilcisi olarak bugün gelinen dünyadan ilksel köklerine ruhsal bir yolculuk gerçekleştirerek, kötülük ve günah kavramlarını mitsel ve arktipsel çerçevede tartışır. Bu eski yer kabuğunda insanoğlunun mutsuzluğunun ve onları mutsuzluğa iten eylemlerinin arkasında kolektif bilinçaltında yatan birikimler olduğuna işaret eder. İnsanoğlu, ilksel zamanlardan -mecburen- teslim aldığı lanetli emaneti bugüne kadar taşımıştır. Dahası, sonraki kuşaklara aktarmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- CEBECİ Oğuz (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları
HANÇERLİOĞLU Orhan (1973). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi
JENKS Chris (2007). *Alt Kültür, (Toplumsalın Parçalanışı)*, Çev: Nihal Demirkol, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
JUNG Carl Gustav (2012) *Dört Arketip*, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları
JUNG Carl Gustav (1965). *Psikoloji ve Din*, Çev: Ender Gürol, İstanbul: Oluş Yayınları
KOVEL Joel (1994). *Tarih ve Tin (Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme)*, Çev: Hakan Pekinel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
PARMAN Susan (2001). *Rüya ve Kültür (Batı Entelektüel Geleneğinin Antropolojik İncelemesi)*, Çev: Kemal Başcı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
SARAN Nephane (1993). *Antropoloji*, İstanbul: İnkılap Kitabevi
ŞENER Sevdâ (2001). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*, Ankara: Dost Yayınları
TECİMER Ömer (2006). *Sinema Modern Mitoloji*, İstanbul: Plan B Yayınları
TURANİ Adnan (1999). *Çağdaş Sanat Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
YULA Özen (2002). *Toplu Oyunları 3*, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları